

Dr Ivo Grabovac
 redoviti profesor Pravnog fakulteta
 u Splitu

UDK 341.225

VADENJE POTONULIH STVARI U KONVENCIJI UJEDINJENIH NARODA
 O PRAVU MORA, 1982.

Vadenje potonulih stvari samo je jedna od djelatnosti koje se odvijaju u moru i na morskom dnu. Operacija vadenja potonulih stvari može se obavljati u bilo kojem dijelu morskog prostora. Konvencija o pravu mora 1982., u čl. 303 i 149 regulira problematiku vadenja potonulih stvari arheoloških i povijesnih vrijednosti. Čl. 303 ima opće značenje, dok se čl. 149 odnosi na tzv. Zonu. U radu se raspravlja o pojmu arheoloških i povijesnih predmeta. U nekim pravnim sustavima kvalifikacija ovisi o starosti predmeta nadenih u moru, dok drugdje (kao i u nas) prepušta se ovlaštenom organu da prosudi o značenju predmeta. Međutim, općenito ne postoje neki čvršći kriteriji kod određivanja svojstva potonulih predmeta (npr. potonuli brodovi). Prava i obveze država u vezi s predmetima nadenim u moru ovise o mjestu i pravnom režimu prostora. Osobito se naglašava, kada je riječ o nadenim predmetima, proširenje ovlaštenja obalne države u vanjskom pojasu na osnovi čl. 303 st. 2 Konvencije o pravu mora. Pisac detaljno obrazlaže prava i obveze država na epikontinentalnom pojasu i u isključivoj gospodarskoj (ekonomskoj) zoni. Posebno kada se radi o isključivoj gospodarskoj zoni, a u vezi s vadenjem predmeta, može doći do sukoba interesa obalne države i drugih država. U radu se podrobno analiziraju odredbe čl. 59 Konvencije, koje sadržavaju kriterije za razrješenje sukoba.

Uvod

Veliki je broj djelatnosti za koje su države zainteresirane obavljati ih u morskim prostranstvima te na morskom dnu i podmorju. Pri tome države uglavnom imaju na umu ekonomske ciljeve. Ovisno o ekonomskoj snazi država i tehničkim uvjetima oduvijek su se ispreplitale dvije osnovne koncepcije: što veća sloboda mora ili pokušaji obalnih država da prošire jurisdikciju na što šire morske prostore i područja morskog dna uz svoju obalu. Ženevske konvencije iz 1958. značajan su međunarodni kodifikacijski pothvat. Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravu mora, 1982., cilj je da konačno i sveobuhvatno, vodeći računa o suvremenim trendovima i o interesima država u razvoju, regulira za međunarodnu za-

jednicu značajnu materiju međunarodnog prava mora.

Vadenje potonulih stvari jedna je od aktivnosti koja se odvija u moru i na morskom dnu. Operacija vadenja potonulih stvari može se obavljati u bilo kojem dijelu morskog prostora. Kao što je poznato, u međunarodnom pravu postoji podjela morskog prostora podvrgnutog raznim pravnim režimima. Na određenom dijelu mora i podmorja obalnoj se državi rezervira isključivo pravo korištenja, obavljanje svih djelatnosti, na određenim prostorima pak dopuštaju se toj državi samo neke intervencije, uz veću ili manju slobodu mora, dok na području otvorenog mora načelno se priznaje potpuna sloboda mora.

Od nepreglednog niza djelatnosti koje se obavljaju na moru, u moru, na morskom dnu i podmorju izdvojili smo vadenje potonulih stvari. Pri tome se ograničavamo na analizu problematike vadenja u sklopu buduće prepostavljene primjene nove Konvencije o pravu mora, 1982.

Opća analiza člana 303 i člana 149 Konvencije o pravu mora

U dijelu XVI Konvencije, pod Opće odredbe, nalazi se čl. 303. Čl. 303, pod naslovom "Arheološki i povijesni predmeti nadeni u moru" regulira u stavu 1 da su države dužne štititi predmete arheološke i povijesne naravi nadene u moru, te da u svrhu te zaštite moraju i suradivati. Posebice je zanimljiv stav 2 tog člana. Radi suzbijanja prometa takvim predmetima, obalna država može, prilikom primjene člana 33 (vanjski pojas), pretpostaviti da bi njihovo vadenje s morskog dna u vanjskom pojasu bez njezinog odobrenja prouzročilo kršenje unutar njezina područja ili teritorijalnog mora zakona i propisa navedenih u članu 33. Naravno, ove će se odredbe u kasnijem tekstu posebice analizirati, jer se očigledno radi o jednom detalju koji znači proširenje ovlaštenja obalne države na morski prostor koji se prostire izvan teritorijalnog mora. U stavu 3 napominje se da čl. 303 uopće ne dira u prava onih vlasnika kojih se osobnost može utvrditi, a to znači da se problematika vlasnosti rješava po mjerodavnom pravu, na osnovi gradanskog prava. Želi se naglasiti da je riječ samo o javnopravnim ovlaštenjima države. Mi ćemo u dalnjem tekstu, za ilustraciju, prikazati

kako se u našem pravu štite vlasnička i druga prava na potonule stvari. Isto tako, u stavu 3 naglašava se da se ne dira u načela o spašavanju na moru ili u druga pravila pomorskog prava ili u zakone i praksu kulturne razmjene. U pogledu odredaba o spašavanju ili "pravila pomorskog prava" valja općenito istaći sljedeće: postoje posebna načela, zasnovana u pravilu na ugovoru, kojima se reguliraju odnosi između osobe ovlaštene na vadenje i organizacije koja obavlja tu operaciju (to su najčešći slučajevi). Konvencija, koja vodi računa samo o pravima i obvezama država, u te odnose nije mogla ulaziti. Govori se i o spašavanju na moru, jer u nekim pravnim sustavima i vadenje potonulih stvari je uklapljeno u pojam spašavanja. U našem pravu, pojmovno i po pravnim učincima izdvaja se operacija spašavanja na moru i vadenje potonulih stvari.¹

Konačno, u stavu 4 navodi se da čl. 303 ne dira u druge međunarodne sporazume i pravila međunarodnog prava koji se odnose na zaštitu predmeta arheološke i povijesne prirode.

Sljedeće relevantne odredbe u materiji koja nas zanima sadržane su u članu 149 Konvencije. Odmah valja napomenuti da ovaj član nema opći karakter kao član 303, nego regulira jedno pitanje u okviru položaja tzv. Zone. Član 149 glasi: "Svi arheološki i historijski predmeti koji se nadu u Zoni čuvaju se i s njima se raspolože u korist cijelog čovječanstva, imajući posebno na umu prednost u pravima države, odnosno zemlje porijekla, ili države kulturnog porijekla ili države historijskog ili arheološkog porijekla."²

Što se smatra arheološkim i povijesnim predmetima?

Konvencija o pravu mora, 1982., u svojim relevantnim tekstovima u kojima nastoji regulirati odredene aspekte položaja i prava država u odnosu na predmete nadene u moru, posebice apostrofira njihovo arheološko i povijesno značenje. Kakvu interpretativnu vrijednost ima ovakva regulacija? Postavlja se pitanje što su arheološki i povijesni predmeti. Kako se koriste ova pojma (upotreba veznika "i"), čini se da se željelo naglasiti da se radi o različitim pojmovima. Zanimljivo je napomenuti da je izraz "povi-

"jesni" nadodan na inzistiranje tuniske delegacije na Konferenciji o pravu mora. Tuniženi su, naime, bili zabrinuti da bi upotreba samo riječi "arheološke naravi" bila nedostatna, ako bi se tumačila u užem smislu, da obuhvati i bizantske ostatke.

Dileme se javljaju u dva pravca. Prvo, moglo bi se raspredati o značenju izraza "arheološki" i "povijesni". Mi se u razrješenje tih suptilnih razlika ne bismo upuštali.³ Drugo je, za praksu važnije pitanje, kakvi to moraju biti predmeti da bi dobili atribut "arheoloških i povijesnih predmeta"? Da li ih odrediti ovisno o starosti, prema porijeklu? U tom slučaju trebalo bi fiksirati razdoblje kojem ti ostaci pripadaju. Kao granični mogao bi biti neki značajni povijesni datum za područje u kojem su pronađeni predmeti. Takav kriterij mogao bi iskljčiti iz "konkurenциje" predmete novijeg razdoblja velike povijesne vrijednosti. Stoga je nikla ideja da se kao arheološki i povijesni predmeti prihvate svi relevantni ostaci stariji, recimo, od 100 godina ili čak od 50 godina. Takve odredbe u raznim varijantama imaju mnoga zakonodavstva i neke međunarodne konvencije o zaštiti kulturnih dobara.⁴

Druga je mogućnost u svrhu određivanja povijesnih i arheoloških vrijednosti predmeta da se ovlasti neki (upravni) organ koji bi od slučaja do slučaja prosudivao radi li se upravo o stvarima takvog značenja. U nekim se državama primjenjuje upravo taj kriterij. I u nas se prihvata ovaj sustav. Spomenimo Zakon o zaštiti spomenika kulture (pročišćeni tekst), Narodne novine SRH, br. 7/1967, 13/1967. U tom se Zakonu, prema članu 2, spomenikom kulture smatraju nepokretni i pokretni predmeti koji su zbog svoje arheološke, historijske, sociološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke i druge znanstvene ili kulturne vrijednosti od značenja za društvenu zajednicu. Svaki spomenik, kao i predmet za koji se utvrđi da ima svojstvo spomenika, upisuje se u registar spomenika kulture. Da li jedan predmet ima svojstvo spomenika kulture utvrđuje rješenjem nadležni regionalni zavod (zavod za zaštitu spomenika kulture). Rješenjem kojim se utvrđuje da jedan predmet ima svojstvo spomenika određuje se i upis predmeta u registar spomenika kulture (usp. čl. 30). Od čl. 38 do 40 reguliraju se arheološka iskopavanja i istraživanja koja odgovarajući vrijede i za podvodna takva iskopavanja i istraživanja.

Već smo naglasili da Konvencija o pravu mora u citiranim relevantnim odredbama barata s pojmovima arheoloških i povijesnih predmeta. Znači li to da su izvan domašaja konvencijskog reguliranja ostale stvari koje se nadu u moru i na dnu mora a nemaju povijesnu i arheološku kvalifikaciju? Odmah valja istaći da ne postoje neki unaprijed čvrsti kriteriji klasifikacije predmeta. U sustavima gdje se to predviđa, ovlaštenom organu prepušta se prosudba od slučaja do slučaja (usp. samo čl. 2 republičkog Zakona o zaštiti spomenika kulture). Kako nas zanimaju isključivo predmeti u moru i na dnu mora, kao često nadeni predmeti, koji će se vaditi, brodovi su i njihova oprema. Mnogi brodovi i njihova oprema (sjetimo se samo amfora), potopljeni u određenom razdoblju, sigurno bi se mogli svrstati u povijesne i arheološke vrijednosti. U Australiji se, na primjer, takvim predmetima smatraju svi ostaci i brodovi potopljeni prije 1900. godine, a u Danskoj se propisuje da je za takvo svojstvo potrebno da je od vremena brodoloma proteklo više od 150 godina.⁵ Bilo kako bilo, zaštita postaje aktuálna kada se predmeti nadu u moru i na dnu mora i pristupi se njihovu vadenju. Stoga neće biti na odmet da ukratko izložimo važeće upravnopravne odredbe o vadenju potonulih stvari u jugoslavenskom pravu.

Vadenje potonulih stvari u jugoslavenskom pravu (upravni propisi)

Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi propisuje da potonulu stvar može vaditi domaća ili strana osoba koja ima pravo raspolažanja tom stvari (ovlaštena osoba). Organ ovlašten za sigurnost plovidbe u luci može poduzeti mjere za vadenje potonule stvari koja leži na takvu mjestu da predstavlja smetnju za plovidbu ili znači opasnost od onečišćenja (čl. 785). Ako organu ovlaštenom za sigurnost plovidbe u luci (lučka kapetanija) nije poznata osoba ovlaštena za vadenje potonule stvari ili kada mu je ta osoba poznata, ali one ne namjerava vaditi potonulu stvar, ili kad bez opravdanih razloga prekine ili napusti započeto vadenje, vadenje potonule stvari može poduzeti ovlaštena jugoslavenska organizacija udruženog rada. Smatra se da poznata ovlaštena osoba ne namjerava poduzeti vadenje potonule stvari odnosno da je prekinula ili napustila to vadenje ako u roku određenom u zakonu (v. republički

zakon) ne izjavi da namjerava vaditi potonulu stvar ili ako u za to određenom roku ne počne vadenje, odnosno ako ne nastavi rade ve na vadenju potonule stvari koje je prekinula ili napustila bez opravdanog razloga. Dalje, smatra se da nepoznata ovlaštena osoba ne namjerava vaditi potonulu stvar ako u određenom roku ne podnese zahtjev za vadenje i dokaze o svojem pravu na vadenje potonule stvari (čl. 786).

Ako su za vadenje potonule stvari potrebna osobita nautička i tehnička sredstva i osobita stručnost, domaća ili strana ovlaštena osoba koja ne raspolaže tim sredstvima ili stručnošću može svoju potonulu stvar vaditi iz obalnog mora ili unutrašnjih voda SFRJ samo s pomoću ovlaštenе jugoslavenske organizacije. Iznimno, i stranoj ovlaštenoj osobi može se dopustiti da vadi potonulu stvar ako udovoljava prije spomenutim uvjetima ili ako to obavlja s pomoću druge strane osobe koja udovoljava uvjetima (čl. 787).

Nosilac prava raspolaganja potonulom stvari u društvenom vlasništvu, koji ne izvadi potonulu stvar u roku od deset godina od dana kada je potonula, gubi to pravo. Ako na potonuloj stvari postoji (gradansko) pravo vlasništva, a nije izvadena u roku od deset godina od dana kada je potonula, postaje društveno vlasništvo. Ako se ne može utvrditi kada je stvar potonula, pretpostavlja se da su brod, drugi plovni objekt, zrakoplov ili njihovi dijelovi, teret i druge stvari koje suseda njima nalazile potonuli sutradan nakon dobivene posljednje vijesti o brodu, plovnom objektu ili zrakoplovu, a ostali predmeti onog dana kada je utvrđena pozicija na moru (ili unutrašnjim vodama) gdje je predmet potonuo (čl. 789).

U čl. 790 Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi regulira se gradanskopravna odgovornost izvodača radova.

Izvodač radova ima pravo na naknadu za obavljeno vadenje potonule stvari. Izvodač nema pravo na naknadu za vadenje ako je vadenju pristupio protiv izričite zabrane ovlaštene osobe. Ako stranke drugačije ne ugovore, naknada za vadenje potonule stvari ne može prekoračiti svotu vrijednosti izvadene stvari, ali se ovo ograničenje ne odnosi na naknadu za vadenje (odnosno uklanjanje ili uništenje potonule stvari) koje je obavljeno po naredbi nadležnog organa (čl. 791). Rješenje nadležnog organa kojim se nareduje vadenje, uklanjanje ili uništenje potonule stvari koje je u vlasništvu strane osobe dostavlja se Saveznom sekretarijatu za vanjs-

ske poslove (čl. 794).

U SR Hrvatskoj postoji Zakon o sigurnosti plovidbe na moru i unutrašnjim vodama (Narodne novine SRH, br. 40/1978, 28/1983) koji sadrži i odredbe o vadenju potonulih stvari. U tom se Zakonu pobliže rješavaju neka pitanja koja se u saveznom zakonu nisu regulirala, odnosno koja su prepuštena na rješavanje republičkom zakonodavstvu (posebice kada je riječ o rokovima). Tako se navlja da potonulu stvar može vaditi domaća ili strana osoba koja ima pravo raspolagati tom stvari (ovlaštena osoba). Međutim, ujek je potrebna dozvola kapetanije.

Smatra se da poznata ovlaštena osoba ne namjerava poduzeti vadenje potonule stvari, odnosno da je prekinula ili napustila to vadenje, ako u roku od 90 dana: 1. od dana kad je stvar potonula pismeno ne izjaví kapetaniji da namjerava vaditi tu stvar, 2. od dana dobivene dozvole kapetanije za vadenje potonule stvari ne započne vadenje, odnosno ne nastavi vadenje potonule stvari, koje je ranije prekinula ili napustila. Smatra se da nepoznata ovlaštena osoba ne namjerava vaditi potonulu stvar, ako u roku od 90 dana od dana kad je stvar potonula ne podnese zahtjev za vadenje i ne pruži dokaze o svojem pravu na potonulu stvar (čl. 30). U zahtjevu kojim se traži dozvola za vadenje potonule stvari mora se navesti naziv te stvari, mjesto gdje ona leži, način i sredstva potrebna za vadenje, dokaz o pravu raspolaganja i vrijeme predviđeno za početak i završetak radova na vadenju potonule stvari. U dozvoli za vadenje potonule stvari kapetanija odreduje uvjete sigurnosti plovidbe i rok početka i završetka radova. Dozvolu za vadenje kapetanije izdaje u suglasnosti: 1. s nadležnom vojnom komandom, 2. s nadležnom organizacijom za zaštitu spomenika kulture za stvari koje imaju ili se može prepostaviti da imaju svojstvo spomenika kulture (čl. 31). Ako potonula stvar predstavlja ili može prouzročiti smetnje ili opasnost za plovidbu ili iskorištavanje prirodnih bogatstava obalnog mora i unutrašnjih (morskih) voda ili ako onečisti ili može onečistiti obalno more ili unutrašnje (morske) vode, kapetanija će narediti ovlaštenoj osobi da u primjerenom roku izvadi ili ukloni potonulu stvar. Ako ovlaštena osoba ne postupi po navedenom rješenju, kapetanija će na rizik i trošak ovlaštene osobe, a posredstvom ovlaštene organizacije udruženog rada, potonulu

stvar izvaditi ili ukloniti s plovног puta. Ako potonula stvar predstavlja neposrednu opasnost ili smetnju za plovidbu, kapetanija može i bez donošenja prethodnog rješenja odlučiti da se na trošak i rizik ovlaštene osobe, a posredstvom ovlaštene organizacije udruženog rada, izvadi ili ukloni potonula stvar (usp. čl. 32). Ako potonula stvar predstavlja neposrednu smetnju ili opasnost za plovidbu, a ovlaštena osoba nije poznata, republički organ uprave nadležan za poslove prometa na prijedlog kapetanije naredit će da se posredstvom ovlaštene organizacije udruženog rada potonula stvar izvadi ili ukloni s plovног puta (čl. 34 st. 1).

Prava i obveze država u vezi s predmetima nadenim u moru

1. More, morsko dno i podmorje podvragnuto je raznim pravnim režimima. Razmotrit ćemo položaj država s obzirom na razna područja a u vezi s djelatnostima čuvanja i vadenja (arheoloških i povijesnih) predmeta u kontekstu primjene nove Konvencije o pravu mora, 1982. Dakle, osnovno je ustanoviti u kojem su dijelu mora takvi predmeti.

2. Nesporno je da u unutrašnjim morskim vodama i u teritorijalnom moru (te i u arhipelaškim vodama) obalna država ima isključivo pravo vadenja. Međutim, valja uvažavati odredbe čl. 303 st. 1 Konvencije, gdje se ističe da su države dužne štititi predmete arheološke i povijesne naravi nadene u moru i suradivati u tu svrhu. Bez obzira na dosta neodređenu i opću formulaciju, ove bi se odredbe mogле tumačiti tako da država ne bi smjela nesmetano uništavati ili oštećivati takve predmete, morala bi nastojati sačuvati ih, učiniti dostupnim javnosti, ne bi ih smjela olako prepuštati bilo kome, distribuirati itd. U pogledu formulacije o suradnji značilo bi da obalna država mora razmotriti svaki prijedlog za takvu suradnju, aktivno sudjelovati u realizaciji dogovora i sl.

3. Najznačajnija promjena, naravno u vezi s problemom koji obradujemo, jest ovlaštenje obalne države u vanjskom pojasu. Valja odmah prisjetiti se st. 2 čl. 303 Konvencije. Kako bi se suzbio promet arheološkim i povijesnim predmetima, obalna država može, prilikom primjene čl. 33, pretpostaviti da bi njihovo vadenje s morskog dna u vanjskom pojasu bez njezina odobrenja prouzročilo kršenje unutar njezina područja ili teritorijalnog mora zakona i

propisa koji se štite u vanjskom pojasu. Prema Konvenciji o pravu mora, 1982. pojas mora koji se nalazi uz njeno teritorijalno more nazvan vanjski pojas, obalna država može nadzirati da bi a) spriječila kršenje svojih carinskih, fiskalnih, zdravstvenih zakona i propisa ili zakona i propisa o useljavanju na svom području ili u svom teritorijalnom moru, b) kaznila kršenje tih zakona i propisa na njenom području ili u njenom teritorijalnom moru. Vanjski pojas ne može se protezati izvan područja šireg od 24 morske milje, računajući od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.

Dakle, vadenje arheoloških i povijesnih predmeta iz vanjskog pojasa bez suglasnosti obalne države može se smatrati od te države kao kršenje na svom teritoriju propisa koji se primjenjuju na vanjski pojas. Bez primjene st. 2 čl. 303 nove Konvencije, a to znači na temelju općih načela i dosadašnjih propisa zasnovanih na ženevskim konvencijama, moglo bi se smatrati da se radi o kršenju na području obalne države carinskih, fiskalnih (propisa o uvozu i izvozu) itd. propisa ako bi brod angažiran u vadenju predmeta u morskom dnu vanjskog pojasa prevozio takve predmete u teritorijalno more obalne države. Naravno, takva pretpostavka ne bi imala osnovu ako bi brod nakon operacije vadenja u vanjskom pojasu otplovio u pravcu otvorenog mora.⁶ Međutim, odredbe st. 2 čl. 303 nove Konvencije dopuštaju u svakom slučaju obalnoj državi da smatra samu operaciju vadenja kršenjem svojih propisa, a to znači da predviđi sankcije i u slučaju vadenja nakon kojeg slijedi prijevoz izvadenih stvari prema otvorenom moru. Posebice je značajno napomenuti da sama činjenica što se pristupilo vadenju (arheoloških i povijesnih predmeta) u vanjskom pojasu omogućava obalnoj državi da ostvari pravo progona, što očigledno predstavlja proširenje takvog ovlaštenja u odnosu na Ženevsku konvenciju o otvorenom moru, 1958.

Valja obratiti pažnju na formulaciju da "obalna država može ... pretpostaviti (smatrati) ..." Takva konstrukcija upućivala bi na zaključak da obalna država po svojoj ocjeni, od slučaja do slučaja, utvrduje da li konkretno vadenje znači i kršenje njenih normi, što ne pridonosi sigurnosti, niti štiti brodove koji su vadenju potonulih predmeta pristupili u dobroj vjeri. S pravom se stoga tvrdi da ovakva diskreciona sloboda obalne države, koja proizla-

zi iz stilizacije odredaba st. 2, nesumnjivo može - nakon stupanja Konvencije iz 1982. na snagu - natjerati državu čiji brod namjerava obavljati operacije vadenja u zoni vanjskog pojasa da prethodno zatraži suglasnost obalne države kako bi se izbjegla kvalifikacija da je brod kršio domaće propise obalne države.⁷

U određenom smislu djelotvornost st. 2 čl. 303 Konvencije ublažava se odredbama sljedećih stavova (3 i 4). Kao što smo već imali prilike istaći, u Konvenciji je jasno naglašeno, što se samo po sebi smatra razumljivim s obzirom na domašaj Konvencije, da su imovinskopravni odnosi koji nastaju operacijom vadenja izvan javnopravnih ovlaštenja država. Iz formulacije st. 3 osobito se ukazuje na dužnost poštivanja međunarodnih prava i obveza koji proizlaze iz primjene odgovarajućih normi pomorskog imovinskog prava, u kojima nužno dominira sloboda ugovaranja. U st. 4 ukazuje se na obvezu poštivanja međunarodnih sporazuma i pravila međunarodnog prava u pogledu zaštite arheoloških i povijesnih predmeta. Postoji nekoliko takvih multilateralnih konvencija,⁸ ali bi to moglo biti i bilateralne konvencije koje reguliraju pitanje zaštite spomenika kulture.

4. Kao što je poznato, Konvencija o pravu mora propisuje granice epikontinentalnog pojasa (epikontinentalni pojas obalne države obuhvaća morsko dno i podzemlje podmorskog prostora koji se prostiru izvan njena teritorijalnog mora). Određeno je da vanjska granica epikontinentalnog pojasa bude vanjska granica kontinentske orubine (uključuje kontinentsku ravninu⁹, kontinentsku strminu¹⁰, i kontinentsku kosinu¹¹) ako je kontinentska orubina šira od 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora, ali do maksimalne granice od 350 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora ili do granice od 100 morskih milja računajući od izobate 2.500 metara. Ako je kontinentska orubina uža, vanjska granica epikontinentalnog pojasa bila bi granica od 200 morskih milja (kao i vanjska granica gospodarske zone).

Za predmet našeg zanimanja značajno je konstatirati da obalna država ima isključivu jurisdikciju nad umjetnim otocima, uredajima i napravama uključivši jurisdikciju u pogledu carinskih, fiskalnih, zdravstvenih, sigurnosnih i useljeničkih zakona i propisa

(v. čl. 80 a u vezi sa čl. 60). Prema tome, jurisdikacija se odnosi na sve uredaje koji su postavljeni na epikontinentalnom pojasu. Moglo bi se stoga zapitati da li se jurisdikcija odnosi i na uredaje koji služe za operacije vadenja u epikontinentalnom pojasu? Tim više što se obuhvaćaju uredaji i naprave koji se koriste i za "druge ekonomске svrhe". Da li se operacija vadenja potonulih predmeta odgovarajućim uredajima može podvesti pod ekonomске ciljeve? Nesumnjivo je da odredeni poslovi vadenja imaju čisto lukrativni karakter (npr. vadenje potonulih brodova s vrijednim teretom). Veliku ekonomsku, a katkada i neprocjenjivu vrijednost imaju i kulturna blaga. Osim toga, mogu biti relevantne i odredbe čl. 60 toč. 1 c) (radi se o isključivom pravu gradnje, dozvole i reguliranja izgradnje, rada i upotrebe, inter alia, i uredaja i naprava koji mogu ometati ostvarivanje prava obalne države u pojasu). Lako je moguće zamisliti da bi obalna država mogla ocijeniti da uredaji koje jedna država namjerava instalirati u epikontinentalnom pojasu, kako bi pristupila vadenju, mogli bi biti u suprotnosti s ostvarivanjem nekih njezinih prava na tom pojasu, te im zabraniti postavljanje i upotrebu. Čini se da čl. 60 st. 1 Konvencije pruža obalnoj državi široke ovlasti u pogledu postavljanja i korištenja uredaja neophodnih za vadenje potonulih stvari. To znači ako neka država želi da ne potpadne pod jurisdikciju obalne države, bit će dužna dokazati kako činjenicu da predmeti koje namjerava vadići pomoći uredaja nemaju ekonomsko značenje, tako i činjenicu da takvi uredaji ne interferiraju s vršenjem određenih rezerviranih prava obalne države. Navedene činjenice nije tako lako dokazati, pa bi obalna država mogla obilato koristiti ovlaštenja iz čl. 60 st. 1. Međutim, u praksi je situacija ipak drugačija. Obalna će država svoja ovlaštenja, u odnosu na temu koju analiziramo, moći koristiti u vrlo limitiranim slučajevima. Naime, često će poslove vadenja obavljati brodovi (plovni objekti), pa neće biti ni potrebni posebno instalirani uredaji. A iznad epikontinentalnog pojasa, koje nije u teritorijalnom moru niti postoje ograničenja u gospodarskoj zoni, brodovi uživaju slobode otvorenog mora!

5. U vezi s položajem epikontinentalnog pojasa (a isto vrijedi i za isključivu gospodarsku zonu), a u kontekstu naše teme, nameće se dalje pitanje: postoji li inherencija obalne države i u sklopu

prava koja izviru u povodu znanstvenog istraživanja mora? Naime, odredena prava u vezi sa znanstvenim istraživanjem mora proizlaze iz čl. 246 Konvencije. Obalne države, u ostvarivanju svoje jurisdikcije, imaju pravo uredivati, odobravati i obavljati znanstveno istraživanje mora u svojoj isključivoj gospodarskoj zoni i na svojem epikontinentalnom pojasu u skladu s odgovarajućim odredbama Konvencije (čl. 246 st. 1). More u isključivoj gospodarskoj zoni i na epikontinentalnom pojasu znanstveno se istražuje s pristankom obalne države (čl. 246 st. 2). Da li činjenica da se traži suglasnost obalne države i pružaju odredena ovlaštenja u poslovima znanstvenog istraživanja može utjecati i na operacije vadenja? Ukratko, da li se pripremni radovi i samo vadenje potonulih stvari mogu podvesti pod takva znanstvena istraživanja. Dio XIII Konvencije, koji nosi naslov "Znanstveno istraživanje mora", nигdje ne definira što sadrži takva djelatnost. Ipak, držeći se općeg saznanja o tome što predstavlja znanstveno istraživanje, a posebice koja je bila namjera redaktora Konvencije unoseći posebno poglavje o znanstvenom istraživanju mora, sigurno je da se nije mislilo i na vadenje potonulih stvari. Stoga se slažemo sa stajalištem da nije prihvativno da bi izraz "znanstveno istraživanje mora" imao tako široki smisao da bi uključio i poslove vezane uz vadenje potonulih stvari.¹²

6. U sklopu ovlaštenja u isključivoj gospodarskoj (ekonomskoj) zoni¹³ nema spomena o pravu obalne države u odnosu na vadenje potonulih stvari. Ako se i spominju prirodni resursi, kao i u epikontinentalnom pojasu, očigledno je da to nisu stvari koje su potonule i leže na dnu mora, a u pogledu uredaja za istraživanje i iskorištavanje tog pojasa i koncepta "znanstveno istraživanje" vrijede mutatis mutandis izložene misli u odnosu na epikontinentalni pojas. Kad već spominjemo oba pojasa, koristimo priliku da samo napomenemo da se isključiva gospodarska zona može prostirati najviše 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora (čl. 57), dok epikontinentalni pojas može biti i širi, što smo već prikazali.

Dakle, obalna država nema na osnovi Konvencije o pravu mora, 1982, nikakva ovlaštenja regulirati materiju vadenja predmeta potonulih u isključivoj gospodarskoj zoni ili na epikontinentalnom pojasu. Iz toga proizlazi da obalna država nema pravo progona u odno-

su na strane brodove koji su poduzeli akciju vadenja (arheoloških i povijesnih) predmeta u isključivoj gospodarskoj zoni kao i na epikontinentalnom pojasu. Takvo bi se pravo moglo priznati samo u slučaju vadenja koje se obavilo posredstvom uredaja ili naprava od trenutka kada obalna država ima isključivu jurisdikciju na osnovi čl. 60 i 80 Konvencije o pravu mora.

Prema tome, među ovlastima obalne države na epikontinentalnom pojasu i u isključivoj gospodarskoj zoni ne pribraja se i pravo na vadenje potonulih stvari. Ipak, ne znači da pravo na vadenje imaju bez razlike sve države. Taj bi zaključak, apstrahirajući mogućnosti "manevriranja" s instalacijama, vrijedio za onaj dio epikontinentalnog pojasa koji prelazi 200 morskih milja od polaznih crta, ali ne i za onaj dio koji koincidira s dnom ispod isključive gospodarske zone. Zapravo, može se tvrditi da se na epikontinentalnom pojasu preko 200 morskih milja u pogledu djelatnosti koje ne potпадaju pod jurisdikciju obalne države (v. čl. 77) primjenjuje načelo slobode mora. Takvo stajalište zasniva se na čl. 78 Konvencije o pravu mora, koji se naziva "Pravni status voda iznad epikontinentalnog pojasa i zračnog prostora iznad njih, te prava i slobode drugih država".¹⁴ Isti zaključak se ipak ne može prihvati u kompleksu pojasa isključive gospodarske zone. Čl. 58 st. 1 Konvencije glasi: "U isključivoj gospodarskoj zoni sve države, obalne i neobalne, uživaju, podložno odredbama ove Konvencije, slobode plovidbe, prelijetanja i polaganja podmorskih kablova i cjevovoda prema članu 87 i druge međunarodnopravno dozvoljene upotrebe mora koje se tiču tih sloboda, kao što su one vezane uz iskorištavanje brodova, zrakoplova i podmorskih kablova i cjevovoda, a u skladu s drugim odredbama ove Konvencije." Međutim, od sloboda koje se nabrajaju u čl. 87 st. 1 i u čl. 58 st. 1 Konvencije ne ističe se sloboda da se grade umjetni otoci i drugi uredaji, sloboda ribolova i sloboda znanstvenog istraživanja. Čl. 58 st. 1 spominje slobode otvorenog mora koje se mogu ostvarivati i u isključivoj gospodarskoj zoni, bez namjere da ih proširuje. Dok je nesporno da je vadenje potonulih stvari iz morskih prostora izvan nacionalne jurisdikcije sloboda otvorenog mora, pitanje je da li se vadenje (arheoloških i povijesnih) predmeta kao djelatnost slobode mora može ostvarivati također i u isključivoj gospodarskoj zoni. Upravo

je nužno pobliže analizirati spomenuti čl. 58 st. 1.

Među slobodama, koje se navode u čl. 58 st. 1, a koje se pri-znaju svim državama, ne spominje se izričito sloboda vadenja po-tonulih stvari. U čl. 58 st. 1 postoji i generični termini. Najpri-je valja isključiti bilo kakvu vezu između slobode prelijetanja te polaganja podmorskih kabela i cjevovoda - i vadenja potonulih stva-ri. Isto tako, može se sa sigurnošću tvrditi da je djelatnost vade-nja potonulih stvari nešto sasvim drugo u odnosu na plovidbu ili "druge međunarodnopravne dozvoljene upotrebe mora koje se tiču tih sloboda, kao što su one vezane uz iskorištavanje brodova, zrako-plova i podmorskih kablova i cjevovoda", bez obzira kojem širokom smislu je izraz težio. Konstatirajući, dakle, da vadenje potonulih stvari ne spada izričito u prava drugih država u isključivoj gospo-darskoj zoni (v. čl. 58 st. 1), a nakon što se također isključuje da bi ta djelatnost spadala među ovlasti izričito dodijeljene obal-noj državi u gospodarskoj zoni (v. čl. 56 st. 1), neophodno se na-meće zaključak da postoje neke aktivnosti o kojima u Konvenciji ni-je izrijekom rečeno kome pripada pravo izvršavati ih. Prema tome, nepobitna je činjenica da postoje djelatnosti koje nisu izričito pridane ni obalnoj državi ni svim drugim državama. Takvu situaci-ju imao je na umu čl. 59 Konvencije ("Temelji rješavanja sukoba u vezi s pripisivanjem prava i jurisdikcije u isključivoj gospodar-skoj zoni").¹⁵ Upravo u tom članu se spominju slučajevi kada Konvencija nije pridala ovlasti ni obalnoj državi ni drugim drža-vama u isključivoj gospodarskoj zoni. Koje su to djelatnosti, ako se isključe one spomenute, bilo rezervirane obalnoj državi, bilo izričito prepuštene slobodi svih država? To nije lako ustanoviti. Mogu biti mnogobrojne u prostorima izvan teritorijalnog mora, u budućnosti ih može biti sve više, a u te aktivnosti valja ubro-jiti i one vojnog karaktera.

Kako svrstati, kako tretirati djelatnosti vadenja (arheoloških i povijesnih) predmeta? Problem bi se pojavio ako bi akcija vade-nja od strane obalne države, ili, što je vjerojatnije, ako bi se djelovanje neke druge države protivilo interesima obalne države. Tada bi nastao sukob interesa koji bi valjalo razrješavati prema odredbama čl. 59. Konvencije. Taj član u slučaju sukoba interesa obalne države i neke druge države ili država zahtijeva da se su-

kob rješava na temeljima pravičnosti ("equity") i u svjetlu svih relevantnih okolnosti, s time da se vodi računa o važnosti tih interesa za stranke i za međunarodnu zajednicu u cjelini. Iako je formulacija dosta općenita, ipak pruža odredene osnove za razrješenje sukoba. U nekim situacijama neće biti osobito teško, baš pozivajući se na navedena načela, pridati prednost jednoj ili drugoj državi. Na primjer, važna okolnost ("relevantna okolnost") je činjenica kojoj državi pripada potonuli predmet. Valjalo bi također voditi računa i o tehničkim sredstvima kojima raspolažu organizacije neke države, zatim o sukobu interesa između aktivnosti koja pripada obalnoj državi (npr. postavljanje kablova i cjevovoda) i jedne "neutralne" aktivnosti kao što je vadenje potonulih stvari itd. Osim toga, ne smije se smetnuti s uma i čl. 303 st. 1 Konvencije, bez obzira na njegovu općenitu formulaciju koja ne može mnogo pripomoći u konkretnom razrješenju problema. Odredbe čl. 303 st. 1 odnose se na sve morske prostore, pa i na isključivu gospodarsku zonu.

7. Konačno, Konvencija o pravu mora našla je za shodno da u posebnom članu (149) regulira slučajeve kada se arheološki i povijesni predmeti nadu u Zoni. Naime, morsko dno i podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije nazvano je u Konvenciji o pravu mora, 1982. Zonom. U geografskom smislu to je podmorje dubokog mora bogato mineralnim sirovinama, posebice manganskim grumenima. Zona ima specifičan pravni status općeg dobra čovječanstva i podložna je posebnom režimu.¹⁶ Posebna se pažnja posvećuje arheološkim i povijesnim predmetima nadenim u Zoni. Te predmete valja čuvati i s njima se raspolaže u korist cijelog čovječanstva, što je i shvatljivo jer su sama Zona i njezino bogatstvo opće dobro čovječanstva. Ipak, valja voditi računa o mogućim posebnim pravima nekih država, pa se prioritet u raspolaganju rezervira zemlji porijekla ili državi kulturnog porijekla ili državi povijesnog i arheološkog porijekla.

¹ Odredbe o spašavanju primjenjuju se u situacijama kada valja poduzeti akciju zbog opasnosti koja prijeti propasti brodova i stvarima s brodova, koji još plutaju (plove) ili su nasukani. Međutim, ako su brodovi, čamci, drugi plovni objekti, zrako-

plovi, njihovi dijelovi, tereti i druge stvari potonuli, tada se primjenjuju specifični propisi o vadenju potonulih stvari. Prema tome, bitno je ustanoviti da li je stvar potonula. Može se smatrati potonulom ako je stalno i potpuno pod vodom (npr. za brod ako je stalno pod morem njegova najgornja paluba). Naš Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi primjenjuje se ako su stvari potonule u obalnom moru (i unutrašnjim vodama) SFRJ. U anglo-američkom pravu, na primjer, vadenje potonulih stvari smatra se samo jednim od načina spašavanja i pravno se izjednačuje s institutom spašavanja. U francuskom pravu uz spašavanje postoji i institut spašavanja podrtina ("sauvage des épaves") koji u velikoj mjeri odgovara našem pojmu vadenja potonulih stvari, iako je francusko shvaćanje podrtina šire od pojma stvari potonulih u moru. Talijanska literatura na temelju Zakonika o plovidbi 1942. razlikuje spašavanje i pomaganje ("assistenza e salvataggio"), pronalažak ostataka ("ritrovamento di relitti") i vadenje stvari iz mora ("ricupero"). Razgraničenje između spašavanja i vadenja potonulih stvari zasniva se načelno na postojanju ili nepostojanju neposredne opasnosti za predmet spašavanja u trenutku kada se akcija poduzima (pobježe Predrag Stanković, Spasavanje u plovidbenom pravu Jugoslavije, Rijeka, 1976, str. 20-21; W. Kennedy, Civil Salvage, London, 1958, p. 7; Paul Chauveau, *Traité de droit maritime*, Paris, 1958, pp. 586-609; Nicolas Reuter, *La notion d'assistance en mer*, Paris, 1975, pp. 126-151; Branko Jakaša, Podrtine u pomorskom pravu, Zbornik za pomorsko pravo, Zagreb, 1967, str. 193. i dr.).

- 2 Prijevod u izdanju Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Katedra za međunarodno pravo, Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora, svezak 38, grupa prevodilaca, redaktor D. Rudolf, Split, 1983.
- 3 Pobliže Luigi Migliorino, *Il recupero degli oggetti storici ed archeologici sommersi nel diritto internazionale*, Milano, 1984, pp. 9-13.
- 4 Pobliže Migliorino, o.c., pp. 147-148.
Zanimljivo je napomenuti da su prve verzije sadašnjeg čl. 149 Konvencije o pravu mora, koji se odnosi na vadenje arheoloških i povijesnih predmeta u Zoni, predvidale kao limit starost stvari preko 50 godina.
- 5 Migliorino, o.c., pp. 147-148.
6. Migliorino, o.c., p. 149.
- 7 Migliorino, o.c., p. 150.
- 8 Spomenut ćemo u engleskom originalu nazive tih konvencija. Convention for the Protection of Cultural Property in the Events of Armed Conflict, Hag, 1954, Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972, European Convention on the Protection of the Arcaeologi-

cal Heritage, London, 1969.

- 9 Kontinentalna ravnina ili šelf je pojas morskog dna koji se najčešće naglo i strmo spušta kod dubine od 200 metara
 - 10 Dubina mora iznad kontinentalne strmine kreće se u prosjeku od 100-200 m do 1400-3200 m.
 - 11 Dubina mora iznad kontinentalne kosine najčešće je između 1400 m i 5100 m. Ako postoji, kosina je uvijek u položaju između kontinentalne strmine i dna dubokog mora.
 - 12 Migliorino, o.c., pp. 157-158.
 - 13 Čl. 56: "1. U isključivoj gospodarskoj zoni obalna država ima:
 - a) suverena prava radi istraživanja i iskorištavanja, očuvanja i gospodarenja živim i neživim prirodnim bogatstvima voda nad morskim dnom i onih morskog dna i podzemlja mora, te u pogledu drugih djelatnosti radi ekonomskog istraživanja i iskorištavanja zone, kao što je proizvodnja energije korištenjem vode, struja i vjetrova;
 - b) jurisdikciju na temelju relevantnih odredaba ove Konvencije za:
 - (i) podizanje i upotrebu umjetnih otoka, uredaja i naprava;
 - (ii) znanstveno istraživanje mora;
 - (iii) zaštitu i očuvanje morskog okoliša;
 - c) druga prava i dužnosti predviđene u ovoj Konvenciji.
 2. U ostvarivanju svojih prava i ispunjavanju svojih dužnosti na temelju ove Konvencije u isključivoj gospodarskoj zoni obalna država dolično poštuje prava i dužnosti drugih država i postupa na način koji je u skladu s odredbama ove Konvencije.
 3. Prava koja su izložena u ovom članu, a odnose se na morsko dno i podzemlje, ostavaju se u skladu s odredbama dijela VI.
- Čl. 57: "Isključiva gospodarska zona ne smije se protezati izvan 200 morskih milja od polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora.
- 14 Čl. 78: "1. Prava obalne države na epikontinentalnom pojasu ne diraju u pravni status voda iznad tog pojasa ili zračnog prostora iznad tih voda.
 2. Ostvarivanje prava obalne države na epikontinentalnom pojasu ne smije ograničavati, niti dovoditi do neopravdanog uplitanja u plovidbu i druga prava i slobode drugih država naznačene u ovoj Konvenciji".
 - 15 Čl. 59: "U slučajevima za koje ovom Konvencijom nisu pripisana prava ili jurisdikcija obalnoj državi ili drugim državama u isključivoj gospodarskoj zoni a sukob izbjegi između interesa obalne države i neke druge države ili država, taj sukob se rješava na temeljima pravičnosti i u svjetlu svih relevantnih okolnosti, vodeći računa o važnosti tih interesa za stranke i za međunarodnu zajednicu u cjelini."

- 16 Pobliže o obilježjima pravnog statusa Zone Davorin Rudolf,
Medunarodno pravo mora, Zagreb, 1985, str. 316-318.

SUMMARY

THE REMOVAL OF SUNKEN OBJECTS IN THE UNITED NATION CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA, 1982

The removal of sunken objects is only one of the activities done in the sea and sea-bed.

The Convention on the Law of the Sea 1982, Art. 303 and 149, regulates the problem of the removal of sunken archaeological and historical objects. Art. 303 has a general meaning, whilst Art. 149 refers to the Zone.

This paper discusses the notion of archaeological and historical objects. In general, no firm criteria for establishing the characteristics of sunken objects (e.g. sunken ships) exists.

The rights and duties of States in connection with objects found at sea depend upon the place and legal régime of the sea space. It is especially necessary to emphasize, with respect to the found objects, that the authority of the coastal State expands to a continuous zone on the basis of Art. 303 par. 2 Convention on the Law of the Sea. The author explains in detail the rights and duties of States over the continental shelf and the exclusive economic zone.